

Introducere în studiul Vechiului Testament

Cățile profetice și poetice

Introducere în studiul Vechiului Testament

Cărțile profetice și poetice

editor SILVIU TATU

Copyright © 2019 Silviu Tatu

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorului.

Introducere în studiul Vechiului Testament: Pentateuhul și cărțile istorice

editor Silviu Tatu

Prezenta ediție este publicată, în parteneriat, de editura RISOPRINT, Cluj-Napoca și editura Casa Cărții, Oradea.

Editura RISOPRINT este recunoscută de CNCS (Consiliul Național al Cercetării Științifice).

Opiniile exprimate în această carte aparțin autorilor și nu reprezintă punctul de vedere al Editurii Risoprint. Autorii își asumă întreaga responsabilitate pentru forma și conținutul cărții și se obligă să respecte toate legile privind dreptul de autor.

www.risoprint.ro www.cnscs-uefiscdi.ro

Director editură Risoprint: Gheorghe Pop

Casa Cărții

OP 2, CP 30,

410670, Oradea

Tel./Fax: 0259-469 057; 0359-800761; 0728-874975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Fotografia de pe copertă: Decorațiune de mobilă reprezentând un cap de femeie așteptând la fereastră (fildeș, sec. IX–VIII, descoperit în Siria, actualmente în Metropolitan Museum of Art, New York).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Introducere în studiul Vechiului Testament: cărțile profetice și poetice /

ed.: Silviu Tatu, - Cluj-Napoca: Risoprint;

Oradea: Casa Cărții, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-53-2409-4

ISBN 978-606-732-138-8

I. Tatu, Silviu (ed.)

2

Tiparul executat la Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, Ungaria.

Coordonator proiect

Silviu Tatu

Autori

Gherman, Daniel (doctor în teologie, Universitatea din București), lector universitar la Institutul Teologic Baptist din București, România.

Hadjiev, Tchavdar S. (doctor în teologie, University of Oxford), lector universitar la Belfast Bible College, Institute of Theology, The Queen's University of Belfast, Marea Britanie.

Marlowe, Creighton (doctor în teologie, Mid-America Baptist Theological Seminary, Memphis), profesor universitar la Evangelische Theologische Faculteit, Leuven, Belgia.

Oei, Amos Winarto (doctor în teologie, Calvin Theological Seminary, Grand Rapids, Michigan), lector universitar la Aletheia Theological Seminary, Lawang, East Java, Indonezia.

Păcurar, Gelu (doctor în teologie, Central Baptist Theological Seminary), profesor la Institutul Biblic Baptist Timișoara, România.

Rata, Cristian G. (doctor în teologie, University of Toronto), profesor universitar la Torch Trinity, Seoul, Coreea de Sud.

Șchiopu-Constantin, Gheorghe (doctorand în teologie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), capelan al Universității Adventus din Cernica, jud. Ilfov, România.

Tatu, Silviu (doctor în teologie, University of Wales), profesor universitar abilitat la Institutul Teologic Penticostal București, România.

Zabán, Bálint Károly (doctor în teologie, The Queen's University of Belfast), pastor al Bisericii Reformate Maghiare din Santăul Mic, jud. Bihor, România.

Editarea de specialitate

Daniel Fărcaș

Silviu Tatu

Editarea literară

Teofil Stanciu

Tehnoredactarea

Vasile Gabrian

Coperta

Marius Bonce

Cuprins

Cuvânt-înainte	9
Abrevieri	11
Transcriere fonetică	25
Abrevierea titlurilor de cărți biblice	26
Cărțile profetice	
Isaia (<i>Bálint Károly Zabán</i>)	27
Ieremia (<i>Silviu Tatu</i>)	68
Ezechiel (<i>W. Creighton Marlowe</i>)	107
Daniel (<i>Daniel Gherman</i>)	133
Osea (<i>Tchavdar S. Hadjiev</i>)	155
Ioel (<i>Bálint Károly Zabán</i>)	171
Amos (<i>Amos Winarto Oei</i>)	211
Obadia (<i>Tchavdar S. Hadjiev</i>)	223
Iona (<i>Silviu Tatu</i>)	231
Mica (<i>Silviu Tatu</i>)	267
Naum (<i>Bálint Károly Zabán</i>)	289
Habacuc (<i>Bálint Károly Zabán</i>)	317
Țefania (<i>Tchavdar S. Hadjiev</i>)	349
Hagai (<i>Gelu Păcurar</i>)	363
Zaharia (<i>Gelu Păcurar</i>)	379
Maleahi (<i>Gelu Păcurar</i>)	401
Cărțile poetice	
Iov (<i>Gheorghe Șchiopu-Constantin</i>)	419
Psalmii (<i>Gelu Păcurar</i>)	445
Proverbe (<i>Silviu Tatu</i>)	475
Eclesiastul (<i>Cristian Rata</i>)	513
Cântarea-cântărilor (<i>Gelu Păcurar</i>)	549
Plângeri (<i>Gelu Păcurar</i>)	567

Lista hărților și tabelelor

Expansiunea Imperiului Asirian din cca 850–650 î.H.	68
Imperiul Babilonian	105
Partenerii comerciali ai Tirului	131
Imperiul Persan	154
Profeții împotriva popoarelor	221
Locurile natale ale profeților israeliți	265
Tabel sinoptic al profeților canonici	418

Cuvânt-înainte

La trei ani de la publicarea primului volum am bucuria să vă prezint cel de-al doilea volum al *Introducerii în studiul Vechiului Testament*, aici capitolele corespunzătoare cărților profetice și poetice. În pregătirea volumului 2 am ținut cont de câțiva parametri care au caracterizat și primul volum. Colectivul internațional care a contribuit la realizarea celor 22 de capitole ale volumului curent aduce împreună resurse contemporane din tot spectrul creștin și investighează atât istoria cercetării timpurii cât și a celei recente. Aceeași insatisfacție resimțită la realizarea primului volum ne-a încercat și la producerea celui de-al doilea: anumiți autori români evanghelici pe care i-am dorit în echipa editorială nu au fost disponibili. Structura capitolelor s-a păstrat aceeași: (1) **Istoria interpretării** trece în revistă contribuțiile antice, medievale, moderne și contemporane pe marginea cărții respective; **Autorul și data scrierii** aduce în discuție teoriile privitoare la paternitatea și datarea cărții; **Fundalul istoric** prezintă elementele de context istoric regăsite și în cartea biblică cercetată; **Analiza literară** survolează diferite aspecte ale trăsăturilor literare (genuri literare, structuri literare, conținut, schița cărții); **Relația cu literatura extra-biblică** investighează conexiunile dintre cartea biblică investigată și alte lucrări similare din Orientul Apropiat antic; **Mesajul teologic** rezumă temele teologice majore abordate în carte; **Relația cu alte cărți canonice (inclusiv Noul Testament)** rezumă referințele existente în alte cărți canonice la cartea biblică investigată (citări, aluzii și interpretări); **Bibliografia** inventariază lucrările antice (sursele), lucrările moderne și contemporane (comentarii, introduceri, monografii), dar și articolele de specialitate relevante folosite în redactarea articolului introductiv. Editorul a permis o minimă libertate autorilor în maniera în care au abordat aceste secțiuni. Câteva hărți auxiliare au fost adăugate și de această dată pentru a înlesni vizualizarea unor detalii geografice de referință din scrierile profetilor. Lista de abrevieri și de sigle este chiar mai lungă decât cea din primul volum. Am inclus și un tabel cu transcrierea consoanelor și vocalelor masoretice cu care sunt redată cuvintele ebraice.

Spre deosebire de primul volum, am optat să nu mai includem capitole de sinteză, cu speranța că temele vor fi atinse de publicațiile viitoare aflate în pregătire de editura Casa Cărții, mai ales dicționarul tematic alcătuit dintr-o selecție de articole din seria *Dictionary of the Old Testament: Pentateuch* (2002), *Historical Books* (2005), *Wisdom, Poetry and Writings* (2008), *Prophets* (2012), publicată de IVP Academic.

În timpul scurs de la apariția primului volum, profesorul Ioan Chirilă de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca a preluat ideea noastră și a realizat o lucrare similară (*Introducere în Vechiul Testament*, București: Basilica, 2018) cu ajutorul unui colectiv de teologi ortodocși români (D. Abrudan, M. Basarab, C. Oancea, R. Onișor, P. Semen). De asemenea, Alexandru Mihăilă a publicat o „scurtă introducere ortodoxă în Vechiul Testament” (*În multe rânduri și în multe chipuri*, Iași: Doxologia, 2017). Din păcate, nu am putut ține

cont de aceste lucrări, deoarece, în momentul apariției lor, contribuțiile autorilor noștri erau încheiate.

Mulțumesc încă o dată atât fundației Langham Literature care a susținut procesul de pregătire a manuscrisului, cât și editurii Casa Cărții care a preluat proiectul și l-a dus până la capăt. După ce primul volum a beneficiat de o călduroasă recepție nu numai în spațiul academic, nădăjduiesc că al doilea volum se va bucura de cel puțin la fel de multă atenție și va servi cu mult folos pentru educarea teologică a credincioșilor.

Silviu Tatu

Abrevieri¹

1QIsa ^a	Manuscrisul „a” al cărții Isaia descoperit în peștera nr. 1 de la Qumran
1QIsa ^b	Manuscrisul „b” al cărții Isaia descoperit în peștera nr. 1 de la Qumran
1QpHab	Manuscrisul unui comentariu (peșter) la cartea Habacuc descoperit în peștera nr. 1 de la Qumran
1QpMic	Manuscrisul unui comentariu (peșter) la cartea Mica descoperit în peștera nr. 1 de la Qumran
1QS	Manuscrisul documentului intitulat „Regula comunității” descoperit în peștera nr. 1 de la Qumran
2QJer	Manuscrisul cărții Ieremia descoperit în peștera nr. 2 de la Qumran
4Q	Peștera nr. 4 de la Qumran
4Q162	Manuscrisul 162 descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran, ce reproduce un fragment de comentariu la cartea Isaia; cunoscut și ca 4QpIsa ^b .
4Q166–167	Manuscritele 166-167 descoperite în peștera nr. 4 de la Qumran, ce reproduc fragmente de comentarii la cartea Osea; cunoscute și ca 4QpHosea ^{a-b} .
4Q169	Manuscrisul 169 descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran, ce reproduce un fragment de comentariu la cartea Naum; cunoscut și ca 4QpNahum.
4QarP	Fragment de manuscris pe papirus scris în aramaică descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QJer ^a	Manuscrisul „a” al cărții Ieremia descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QJer ^b	Manuscrisul „b” al cărții Ieremia descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QLam ^a	Manuscrisul „a” al cărții Lamentații (Plângeri) descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QpMic	Manuscrisul unui comentariu (peșter) la cartea Mica descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QQoh ^a	Manuscrisul „a” al cărții Qohelet (Eclesiastul) descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QQoh ^b	Manuscrisul „b” al cărții Qohelet (Eclesiastul) descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
4QXII ^{a, b, c, d, e, f, g}	Manuscrite ale sulului Celor Doisprezece în greacă descoperit în peștera nr. 4 de la Qumran
5QpMal	Fragment apocrif la Maleahi descoperit în peștera nr. 5 de la Qumran

¹ Titlurile de jurnale, monografii și dicționare apar în italice. Titlurile seriilor științifice ale diverselor edituri și numele editurilor apar cu caractere obișnuite.

8HevVIIgr	Manuscrisul fragmentar VII al sulului Celor Doisprezece în greacă descoperit în peștera nr 8 în vadul pârâului Hever
8HevXIIgr	Manuscris fragmentar XII al sulului Celor Doisprezece în greacă descoperit în peștera nr. 8 în vadul pârâului I Hever
A&U	Allen & Unwin
A&W	Almqvist & Wiksell
AB	Anchor Bible
ABC	Ariel's Bible Commentary
ABD	<i>Anchor Bible Dictionary</i>
ABenR	<i>American Benedictine Review</i>
ABR	<i>Australian Biblical Review</i>
ABRL	Anchor Bible Reference Library
AbrN	<i>Abr-Nahrain</i>
ABS	Archaeology and Biblical Studies
ACCS.OT	Ancient Christian Commentary on Scripture – Old Testament
ACEBT	Amsterdamse Cahiers voor Exegese en Bijbelse Theologie
ACW	Ancient Christian Writers
AEL	<i>Ancient Egyptian Literature</i> (ed. A. Lichtheim; 3 vol.; Berkeley: University of California, 1971-1980)
ÄF	Äthiopistische Forschungen
AfO	<i>Archiv für Orientforschung</i>
AJSLL	<i>American Journal of Semitic Languages and Literature</i>
AJSR	<i>Association for Jewish Studies Review</i>
AJT	<i>Asia Journal of Theology</i>
AnBib	Analecta Biblica
ANEM	Ancient Near East Monographs
ANES	Ancient Near Eastern Studies
ANET ³	<i>Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testamen</i> , (ed. J.B. Pritchard; ed. a 3-a rev.; Princeton; NJ: University, 1969)
ANETS	Ancient Near East Texts and Studies
An Gor	Analecta Gorgiana
ANQ	<i>Andover Newton Quarterly</i>
Ant	<i>Antichități iudaice</i>
AOAT	Alter Orient und Altes Testament
AOTC	Abingdon Old Testament Commentaries
ApBSS	Approaches to Biblical Studies Series
ArBib	Aramaic Bible
ARSHLL	Acta Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis
ARSR	<i>Australian Religion Studies Review</i>
ASB	<i>Austin Seminary Bulletin</i>
ASE	<i>Annuario di Studi Ebraici</i>
ASORB	American Schools of Oriental Research Books
ASORSVS	American Schools of Oriental Research; Special Volume Series

ASTI	<i>Annual of the Swedish Theological Institute</i>
ATA	Alttestamentliche Abhandlungen
ATANT	Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments
ATD	Alte Testament Deutsch
ATh	Arbeiten zur theologie
ATJ	<i>Ashland Theological Journal</i>
ATSAT	Arbeiten zu Text und Sprache im Alten Testament
AUNVAO	Avhandlingar utgitt av Der Norske Vindenskaps Akademi i Oslo
AusBR	<i>Australian Biblical Review</i>
AUSDD	Andrews University Seminary Doctoral Dissertation
AUSS	<i>Andrews University Seminary Studies</i>
AUU-SBU	Acta Universitatis Upsaliensis – Studia Biblica Upsaliensia
AUU-SSU	Acta Universitatis Upsaliensis – Studia Semitica Upsaliensia
AWPHK	Akademie der Wissenschaft; Philosophisch-Historische Klasse
AYB	Anchor Yale Bible
B&H	Broadman & Holman
B&O	Burns & Oates
BA	<i>Biblical Archaeologist</i>
BAR	<i>Biblical Archaeology Review</i>
BASOR	<i>Bulletin of the American Schools of Oriental Research</i>
BAT	Die Botschaft des Alten Testaments
BBB	Bonner biblische Beiträge
BBC	Blackwell Bible Commentaries
BBET	Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie
BBR	<i>Bulletin for Biblical Research</i>
BCBC	Believers Church Bible Commentary
BCOTWP	Baker Commentary on the Old Testament Wisdom and Psalms
BCR	Biblioteca di cultura religiosa
BE	Biblical Encyclopaedia
BEATAJ	Beiträge zur Erforschung des Alten Testaments und des antiken Judentum
BerO	Berit Olam: Studies in Hebrew Narrative and Poetry
BET	Beiträge zur evangelischen Theologie
BETL	Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium
BHHB	Baylor Handbook on the Hebrew Bible
BHK	<i>Biblia Hebraica</i> , ediția R. Kittel și P. Kahle
BHS	<i>Biblia Hebraica Stuttgartensia</i> , ediția K. Elliger și W. Rudolph
BI	<i>Biblical Interpretation</i>
Bib	<i>Biblica</i>
BibOr	Biblica et orientalia
Bib Res	<i>Biblical Research</i>
BibEen	Biblische Enzyklopädie. English
Bib Sac	<i>Bibliotheca Sacra</i>

BibSt	Bibliche Studien
BIS	Biblical Interpretation Series
<i>BJRL</i>	<i>Bulletin of John Rylands Library</i>
BJS	Brown Judaic Studies
BK	Biblischer Kommentar
BKAT	Biblischer Kommentar – Altes Testament
BL	Bible and Literature
BLHESR	Bibliothèque de L'ecoles des Hautes études. Section des sciences religieuses
<i>BLT</i>	<i>Brethren Life and Thought</i>
<i>BN</i>	<i>Bibliche Notizen</i>
BNB	Bibliche Notizen. Beihefte
BOT	Bible. Old Testament
BRMT	Blackwell Readings in Modern Theology
BRS	Biblical Resource Series
BS	Biblical Series
BST	Bible Speaks Today
<i>BTB</i>	<i>Biblical Theology Bulletin</i>
BUS	Brown University Studies
BWANT	Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament
<i>BWL</i>	<i>Babylonian Wisdom Literature</i> (ed. W.G. Lambert; Oxford: Clarendon, 1960)
<i>BZ</i>	<i>Bibliche Zeitschrift</i>
BZAW	Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
CAH	Cambridge Ancient History
CAT	Commentaire de l'Ancien Testament
CBAA	Catholic Biblical Association of America
CBC	Cambridge Bible Commentary
CBCNEB	Cambridge Bible Commentary on the New English Bible
CBET	Contributions to Biblical Exegesis and Theology
CBL	Collectanea Biblica Latina
CBOT	Coniectanea Biblica Old Testament Series
<i>CBQ</i>	<i>Catholic Biblical Quarterly</i>
CBQMS	Catholic Biblical Quarterly Monograph Series
<i>CBR</i>	<i>Currents in Biblical Research</i>
CBSC	Cambridge Bible for Schools and Colleges
<i>CBW</i>	<i>Conversations with the Biblical World</i>
CC	Continental Commentaries
CCAR	Central Conference of American Rabbis
<i>CCARJ</i>	<i>Central Conference of American Rabbis Journal</i>
CCCM	Corpus Christianorum: Continuatio medievalis
CCR	<i>Coptic Church Review</i>
<i>CDAFI</i>	<i>Cahiers de la Délégation archéologique française en Iran</i>

CFTL	Clark's Foreign Theological Library
CH	<i>Cahiers d'histoire</i>
CHRC	<i>Church History and Religious Culture</i>
Chr Cent	<i>Christian Century</i>
CLV	Cristliche Literatur-Verbreitung
Com Via	<i>Communio Viatorum</i>
Concor	<i>Concordia Theological Monthly</i>
Concor J	<i>Concordia Journal</i>
ConcorTQ	<i>Concordia Theological Quarterly</i>
CoS	Context of Scripture
COT	Commentary on the Old Testament
CPNIVC	The College Press NIV Commentary
CRBS	<i>Currents in Research – Biblical Studies (ulterior CBR)</i>
CRINT	Compendia Rerum Iudaicarum ad Novum Testamentum
CSCO	Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium
CSS	Charles Scribner's Sons
CThMBW	Calwer Theologische Monographien Bibelwissenschaft
CThM	<i>Currents in Theology and Mission</i>
CThR	<i>Criswell Theological Review</i>
CThSR	<i>Chicago Theological Seminary Register</i>
CTJ	<i>Calvin Theological Journal</i>
CTM	Calwer theologische Monographien
CUA	The Catholic University of America
CWS	Contributions in Women's Studies
DACL	<i>Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie</i>
DBI	<i>Dictionary of Biblical Interpretation</i>
DBSJ	<i>Detroit Baptist Seminary Journal</i>
DCLS	Deuterocanonical and cognate literature studies
dd(n)	disertație de doctorat (nepublicată)
DEI	<i>Dicționar enciclopedic de Iudaism</i> (București: Hasefer, 2001)
DHJP	Department of the History of the Jewish People
DJD	Discoveries in the Judaean Desert
DLKIW	<i>Deutsche Literaturzeitung für Kritik der internationalen Wissenschaft</i>
dmm	disertație de master nepublicată
DMOA	Documenta et monumenta Orientis antiqui
DomS	<i>Dominican Studies</i>
DOTHB	<i>Dictionary of the Old Testament Historical Books</i>
DS	<i>Dictionnaire de spiritualité</i>
DSB	Daily Study Bible
DSD	<i>Dead Sea Discoveries</i>
EBC	Expositor's Bible Commentary
EBS	Encountering Biblical Studies
Ec R	<i>Ecumenical Review</i>

EBib	Etudes bibliques
ECC	Eerdmans Critical Commentary
EF	Erträge der Forschung
<i>EncBib</i>	<i>Encyclopaedia Biblica</i>
[ENG]	versiunea în limba engleză
EPE	The Elephantine Papyri in English: Three Millennia of Cross-Cultural Continuity and Change
<i>ET</i>	<i>Evangelische Theologie</i>
<i>ETL</i>	<i>Ephemerides theologicae Iovanienses</i>
ETS	Erfurter theologische Studien
EvBCS	Everyman's Bible Commentary Series
<i>EvJ</i>	<i>Evangelical Journal</i>
<i>EvQ</i>	<i>Evangelical Quarterly</i>
<i>EvRT</i>	<i>Evangelical Review of Theology</i>
FAT	Forschungen zum Alten Testament
FAT2	Forschungen zum Alten Testament 2. Reihe
FCB	Feminist Companion to the Bible
FES	Finnish Exegetical Society
FGLP	Forschungen zur Geschichte und Lehre des Protestantismus
FOTL	Forms of the Old Testament Literature
FRLANT	Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testament
FrTS	Freiburger theologische Studien
FS	Festschrift (germ., lucrare omagială)
GH	Gender & History
GHAT	Göttinger handkommentar zum Alten Testament
GCS	Die griechische christliche Schriftsteller der ersten [drei] Jahrhunderte
[GER]	Versiunea în limba germană
<i>GOTHr</i>	<i>Greek Orthodox Theological Review</i>
GRFS	Great Religious Festivals Series
GSC	Geneva Series Commentary
<i>GTJ</i>	<i>Grace Theological Journal</i>
GTL	Göttingen theologische Lehrbücher
<i>GTS</i>	<i>Gettysburg Theological Studies</i>
GTW	Grundriss der theologischen Wissenschaften
H&R	Harper & Row
H&S	Hodder & Stoughton
HAG	Handbücher der alten Geschichte
<i>HAR</i>	<i>Hebrew Annual Review</i>
HAT	Handbuch zum Alten Testament
HBM	Hebrew Bible Monograph
<i>HBT</i>	<i>Horizons in Biblical Theology</i>
HCHCB	Hermeneia. A Critical and Historical Commentary on the Bible
HCOT	Historical Commentary of the Old Testament

HCS	Hellenistic Culture and Society
HG	Die hethitischen Gesetze. Transkription, Übersetzung, sprachliche Erläuterungen und vollständiges Wörterverzeichnis
HKAT	Handkommentar zum Alten Testament
HOANMO	Handbuch der Orientalistik Abteilung 1, Der Nahe und Mittlere Osten
HOTE	Handbook for Old Testament Exegesis
HS	<i>Hebrew Studies</i>
HSAT	Heilige Schrift des Alten Testamentes
HSM	Harvard Semitic Monographs
HSS	Harvard Semitic Studies
HT/CL	Harper Torchbooks. The Cloister Library
HTIBS	Historic texts and interpreters in Biblical scholarship
HTKAT	Herders theologischer Kommentar zum Alten Testament
HTR	<i>Harvard Theological Review</i>
HTS	<i>Hervormde Theologiese Studies</i>
HUC.MS	Hebrew Union College – Monograph Series
HUCA	<i>Hebrew Union College Annual</i>
IBCCAC21	The International Bible Commentary: A Catholic and Ecumenical Commentary for the Twenty-First Century
IBCTP	Interpretation: a Bible Commentary for Teaching and Preaching
IBMR	<i>International Bulletin of Missionary Research</i>
IBS	Interpretation Bible Studies
ICC	International Critical Commentary
IEJ	<i>Israel Exploration Journal</i>
Int	<i>Interpretation</i>
IRM	<i>International Review of Mission</i>
IRT	Issues in Religion and Theology
ISBL	Indiana Studies in Biblical Literature
ITC	International Theological Commentary
ITL	International Theological Library
<i>J Ec St</i>	<i>Journal of Ecumenical Studies</i>
JAAR	<i>Journal of the American Academy of Religion</i>
JAL	Jewish apocryphal literature
JANESCU	<i>Journal of the Ancient Near Eastern Society of Columbia University</i>
JAOS	<i>Journal of the American Oriental Society</i>
JBL	<i>Journal of Biblical Literature</i>
JBLM	Journal of Biblical Literature Monograph Series
JBQ	<i>Jewish Bible Quarterly</i>
JBS	Jerusalem Biblical Studies
JEA	<i>Journal of Egyptian Archaeology</i>
JETS	<i>Journal of the Evangelical Theological Society</i>
JFSR	<i>Journal of Feminist Studies in Religion</i>
JHS	<i>Journal of Hebrew Studies</i>

JJP	Johann Jacob Palm
JJS	<i>Journal of Jewish Studies</i>
JNES	<i>Journal of Near Eastern Studies</i>
JNSL	<i>Journal of Northwest Semitic Languages</i>
JOTT	<i>Journal of Translation and Textlinguistics</i>
JPS	Jewish Publication Society
JPSBC	Jewish Publication Society Bible Commentary
JPT	<i>Journal of Pentecostal Theology</i>
JPTS	Journal of Pentecostal Theology Supplement
JQR	<i>The Jewish Quarterly Review</i>
JQS	<i>Journal of Qur'anic Studies</i>
JR	<i>The Journal of Religion</i>
JRAS	<i>Journal of the Royal Asiatic Society</i>
JRH	<i>Journal of Religion and Health</i>
JSCÉ	<i>Journal of the Society of Christian Ethics</i>
JSJ	<i>Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Periods</i>
JSJSup	<i>Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic, and Roman Periods Supplement</i>
JSOT	<i>Journal for the Study of the Old Testament</i>
JSOTSup	Journal for the Study of the Old Testament Supplement
JSP	<i>Journal for the Study of Pseudepigrapha</i>
JSPSup	Journal for the Study of Pseudepigrapha Supplement
JSS	<i>Journal of Semitic Studies</i>
JThI	<i>Journal of Theological Interpretation</i>
JTS	<i>Journal of Theological Studies</i>
JTSA	<i>Journal of Theology for Southern Asia</i>
JZWL	<i>Jüdische Zeitschrift für Wissenschaft und Leben</i>
KAT	Kommentar zum Alten Testament
KEHAT	Kurzgefasstes exegetisches Handbuch zum Alten Testament
KHCAT	Kurzer Hand-Commentar zum Alten Testament
KKANT	Kurzgefasster Kommentar zu den heiligen Schriften, Alten und Neuen Testamentes
KST	Kohlhammer Studienbücher Theologie
KTU	<i>Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit, Ras Ibn Hani und anderen Orten</i> , ed. a 3-a publicată de M. Dietrich, O. Loretz și J. Sanmartín în 2013 (Münster: Ugarit Verlag).
KVHSNV	Korte verklaring der Heilige Schrift, met nieuwe vertaling
LAI	Library of Ancient Israel
Lam R.	Lamentations Rabbah
LBI	Library of Biblical Interpretation
LBS	The Library of Biblical Studies
LCBI	Literary Currents in Biblical Interpretation

LCL	Loeb Classical Library
LDSS	Literature of Dead Sea Scrolls
LEC	Library of Early Christianity
Lev R.	Leviticus Rabbah
LHB/OTS	Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies
LNTS	Library of New Testament Studies
LSAWS	Linguistic Studies in Ancient West Semitic
LUA	<i>Lunds Universitets Årsskrift</i>
LQ	<i>Lutheran Quarterly</i>
LXX	<i>Septuaginta</i>
[MAGH]	ediția în limba maghiară
MAN	Middle Assyrian Laws
MDOG	<i>Mitteilungen der Deutschen Orient Gesellschaft</i>
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MGWJ	<i>Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums</i>
MIT	<i>Mandaic Incantation Texts</i> , E.M. Yamauchi (American Oriental Series, 49; New Haven, CT: American Oriental Society, 1967)
<i>MitrArd</i>	<i>Mitropolia Ardealului</i>
<i>MitrOlt</i>	<i>Mitropolia Olteniei</i>
MMS	Marshall, Morgan & Scott
MOT	Mastering the Old Testament
MPII	Monographs of the Peshitta Institute, Leiden
<i>MThZ</i>	<i>Münchener theologische Zeitschrift</i>
MUN	Mémoires de l'Université de Neuchâtel
MurXII	Manuscrisul descoperit într-o peșteră din Uedul Murabba'at ce conține fragmente din Profeții minori
NAC	New American Commentary
NCB	New Century Bible
NCBC	New Century Bible Commentary
NEAEHL	<i>The New Encyclopaedia of Archaeological Excavations in the Holy Land</i> , ed. E. Stern (4 vol.; Ierusalim, 1993)
NEchB	New Echter Bible
NIB	The New Interpreter's Bible
NIBCOT	New International Bible Commentary on the Old Testament
NICOT	New International Commentary of the Old Testament
NISB	<i>New Interpreter's Study Bible</i>
NIVAC	New International Version Application Commentary
NJWT	<i>Nieuwe Jaarboeken voor wetenschappelijke Theologie</i>
NSBT	New Studies in Biblical Theology
NSKAT	Neuer Stuttgarter Kommentar, Altes Testament
NTh	Neukirchener Theologie
NTSup	Novum Testamentum Supplements
NTT	<i>Norsk Teologisk Tidsskrift</i>

NZSTR	<i>Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie</i>
OAA	Oriental Apropiat antic
OAF	Oliphant Anderson & Ferrier
OBO	Orbis biblicus et orientalis
OBSt	Österreichische biblische Studien
OBT	Overtures to biblical theology
OLA	Orientalia Iovaniensia Analecta
OS	Oudtestamentische studiën
OTES	<i>Old Testament Essays</i>
OTG	Old Testament Guides
OTL	Old Testament Library
OTM	Oxford Theological Monographs
OTMessage	Old Testament Message
OTS	Oudtestamentische studiën
PAAJR	<i>Proceedings of the American Academy of Jewish Research</i>
PBA	Proceedings of the British Academy
PBM	Paternoster Biblical Monographs
PBOT	Phoenix bijbelpockets, Oude Testament
PEQ	<i>Palestine Exploration Quarterly</i>
PG	<i>Patrologia Graeca</i> , ed. J.P. Migne (161 vol.; Paris 1857-1866)
PIB	Editrice Pontificio Istituto Biblico
PIBA	Proceedings of the Irish Biblical Association
PJ	Palästina-Jahrbuch
PL	<i>Patrologia Latina</i> , ed. J.P. Migne (220 vol.; Paris 1844-1863)
POS	Praetoria Oriental Series
POT	Prediking Van Het Oude Testament
PPBAT	Die Poetischen und Prophetischen Bücher des Alten Testaments
PPFBRHUJ	Publications of the Perry Foundation for Biblical Research the Hebrew University of Jerusalem
PRS	<i>Perspectives in Religious Studies</i>
PSB	Părinți și scriitori bisericești
PSHL	Publication for the Society of Hebrew Language
PTACG	Prophetic Texts and their Ancient Context Group
PTS	Patristische Texte und Studien
RB	<i>Revue Biblique</i>
RBL	<i>Revue of Biblical Literature</i>
REC	Reformed Expository Commentary
Rel St R	<i>Religious Studies Review</i>
ResQ	<i>Restoration Quarterly</i>
RevExp	<i>Revue and Expositor</i>
RevQ	<i>Revue de Qumran</i>
RGG	<i>Religion in Geschichte und Gegenwart</i> . Ed. de K. Galling, 7 vol., ed. a 3-a, Tübingen, 1957-1965

RHA	<i>Revue hittite et asianique</i>
RRJ	<i>The Review of Rabbinic Judaism</i>
RRL	Regency Reference Library
RSM	Regnum studies in mission
RSR	<i>Recherches de science religieuse</i>
RSzT	Regensburger Studien zur Theologie
RTAM	<i>Recherches de théologie ancienne et médiévale</i>
RTR	<i>Reformed Theological Review</i>
RVDCG	Religionsgeschichtliche Volksbücher für die deutsche christliche Gegenwart
S&S	Simon & Schuster
SAIS	Studies in the Aramaic interpretation of Scripture
Sanh.	Tractatul Sanhedrin din Talmudul ierusalamitean
SAOC	Studies in Ancient Oriental Civilization
SAT	Schriften des alten Testaments
SB	Stuttgarter Bibelstudien
SBB	Simor Bible Bibliographies
SBFLA	<i>Studii biblici Franciscani Liber Annuus</i>
SBib	Sainte Bible
SBL	Society of Biblical Literature
SBL.ANEM	SBL – Ancient Near Eastern Monograph
SBLAB	SBL Academia Biblica
SBLDS	SBL – Dissertation Series
SBLE	Society of Biblical Literature and Exegesis
SBLEJLS	SBL – Early Judaism and Its Literature Series
SBLMS	SBL – Monograph Series
SBLSCS	SBL – Septuagint and Cognate Studies
SBLSS	SBL – Symposium Series
SBM	Stuttgarter biblische Monographien
SBS	Stuttgarter Bibelstudien
SBT	Studies in Biblical Theology
SBTS	Sources for biblical and theological study
SBSG	Swindoll Bible Study Guide
SBU	Studia Biblica Upsaliensia
SCh	Sources chrétiennes
SCJ	<i>Stone-Campbell Journal</i>
SCMTCB	SCM theological commentary on the Bible
SCS	Septuagint Commentary Series
SCSS	Septuagint and cognate studies series
SEÅ	<i>Svensk exegetisk årsbok</i>
SFLBDG	Spirit-Filled Life Bible Discovery Guides
SHANE	Studies in the History of the Ancient Near East
SHBC	Smyth & Helwys Bible Commentary

SHCANE	Studies in the History and Culture of the Ancient Near East
SHJPLMS	Studies in the History of the Jewish People and the Land of Israel. Monograph Series
SiT	Siebenstern-Taschenbuch
SJMHL	Studier til den jødiske menighets historie og litteratur
<i>SJOT</i>	<i>Scandinavian Journal of Old Testament</i>
<i>SJTh</i>	<i>Scottish Journal of Theology</i>
<i>SJT</i>	<i>Southwestern Journal of Theology</i>
SK	<i>Skrif en kerk</i>
SoBB	Soncino Books of the Bible
SPCK	Society for Promoting of Christian Knowledge
SPDSROA	Studia Pohl – Dissertationes Scientificaе de Rebus Orientis Antiqui
SSN	Studia Semitica Neerlandica
ST	Sammlung Töpelmann
StBL	Studies in biblical literature
STDJ	Studies on the texts of the Desert of Judah
STL	Studia Theologica Lundensia
StT	Studies in theology
STT	Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia
STTA	Sammlung Töpelmann; Theologie im Abriss
SubBi	Subsidia biblica
SVT	Supplements to Vetus Testamentum
SymO	Symbolae Osloenses Fasciculi Suppletori
<i>T Ru</i>	<i>Theologische Rundschau</i>
T. bab.	Talmudul babilonian
T. ier.	Talmudul ierusalamitean
T&H	Thames & Hudson
<i>TAD B</i>	<i>Textbook of Aramaic Documents from Ancient Egypt Newly Copied</i> , ed. și trad în ebraică și engleză
TBAT	Theologische Bücherei Altes Testament
TBC	Torch Bible Commentaries
TBP	Torch Bible Paperbacks
TCT	Textual Criticism and the translator
TEd	The Theological Educator
TECC	Textes y estudios „Cardinal Cisneros”
Tg.	Targum
<i>ThQ</i>	<i>Theologische Quartalschrift</i>
<i>ThR</i>	<i>Theologische Rundschau</i>
<i>ThA</i>	<i>Theologische Arbeiten</i>
<i>ThR</i>	<i>Theologische Rundschau</i>
<i>Th St</i>	<i>Theologische Studiën</i>
<i>Th Today</i>	<i>Theology Today</i>
<i>Th Z</i>	<i>Theologische Zeitschrift</i>

THOTC	Two Horizons Old Testament Commentary
<i>TJ</i>	<i>Trinity Journal</i>
TM	Textul masoretic al Bibliei ebraice conform <i>Codex Leningradensis</i> (<i>Biblia Hebraica Stuttgartensia</i> , ed. a 4-a rev.)
TN&S	Thomas Nelson & Sons
TOTC	Tyndale Old Testament Commentaries
<i>TRE</i>	<i>Theologische Realenzyklopädie</i> , ed. G. Krause și G. Müller (Berlin, 1977 –)
<i>TrinJ</i>	<i>Trinity Journal</i>
<i>TS</i>	<i>Theology and Sexuality</i>
TSJTSA	Texts and Studies of the Jewish Theological Seminary of America
<i>TSK</i>	<i>Theologische Studien und Kritiken</i>
TTCLBS	T&T Clark Library of Biblical Studies
TTFL	Theological Translation Fund Library
TUGAL	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur
TW	Theologische Wissenschaft
<i>Tyn Bul</i>	<i>Tyndale Bulletin</i>
<i>TZ</i>	<i>Theologische Zeitschrift</i>
<i>TZS</i>	<i>Theologische Zeitschrift aus der Schweiz</i>
UAHC	Union of American Hebrew Congregations
UBSH.HT	United Bible Societies Handbook – Help for Translators
<i>UF</i>	<i>Ugarit Forschungen</i>
<i>USQR</i>	<i>Union Seminary Quarterly Review</i>
UTB	Uni-Taschenbücher
UTBW	Uni-Taschenbücher für Wissenschaft
UUÅ	Upsala universitets årsskrift
V&R	Vandenhoeck & Ruprecht
VETV	Van exegeze tot verkondiging
VIEGMAAR	Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Abteilung Abendländische Religionsgeschichte
<i>Vig Chr</i>	<i>Vigilae christianae</i>
VKB	Verlag Katholisches Bibelwerk
<i>VT</i>	<i>Vetus Testamentum</i>
VTSupl	Supplements to Vetus Testamentum
VTTSP	Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți
W&S	Wipf and Stock
WB	Wissenschaftliche Buchgesellschaft
WBC	Word Biblical Commentary
WC	Westminster Commentary
WeBC	Westminster Bible Companion
<i>WLQ</i>	<i>Wisconsin Lutheran Quarterly</i>
WMANT	Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament
<i>WThJ</i>	<i>Wesleyan Theological Journal</i>
<i>WTJ</i>	<i>Westminster Theological Journal</i>

WUNT	Wissenschaftliche Untersuchungen zum Alten und Neuen Testament
WW	<i>Word and World</i>
Yev.	Tractatul Yevamot din Talmudul babilonian
YNER	Yale Near Eastern Researches
ZAW	<i>Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft</i>
ZBK.AT	Züricher Bibelkommentare – Alten Testament
ZDMG	Zeitschrift der deutschen Morgenlaendischen Gesellschaft
ZDPV	<i>Zeitschrift des deutschen Palästina-Vereins</i>
ZECOTDAHB	Zondervan Exegetical Commentary on the Old Testament: A Discourse Analysis of the Hebrew Bible
ZNIVSB	Zondervan New International Version Study Bible
ZSCFSJH	Zalman Shazar Centre for the Furtherance of the Study of Jewish History
ZEth	<i>Zeitschrift für Ethnologie</i>
ZTK	<i>Zeitschrift für Theologie und Kirche</i>

Transcriere fonetică

CONSOANE

l	ל	ʔ	א
m	מ ם	b	ב
n	נ ן	v	ב
s	ס	g	ג
ʕ	ע	d	ד ך
p	פ	h	ה
f	פ ף	w	ו
ʧ	צ ץ	z	ז
q	ק	ħ	ח
r	ר	ʧ	ט
s	ש	y	י
ʃ	ש	k	כ
t	ת ך	h	כ ך

VOCAL E ȘI SEMIVOCAL E

א	a	א	ā	א	ā ^h	א	ă
א	e	א	ē	א	ē ^y	א	ě
א	i			א	ī		
א	o	א	ō	א	ô	א	ö
א	u			א	û	א	u

NOTĂ. Vocala alef a fost folosită în tabelul anterior doar ca auxiliară. Orice consoană poate primi vocale și semivocale în funcție de reguli fonetice specifice.

Abrevierea titlurilor de cărți biblice

Vechiul Testament

Gen.	Geneza	Cânt.	Cântarea-cântărilor
Ex.	Exodul	Is.	Isaia
Lev.	Levitic	Ier.	Ieremia
Num.	Numeri	Plâng.	Plângeri
Deut.	Deuteronom	Ezec.	Ezechiel
Jud.	Judecători	Ob.	Obadia
1, 2 Sam.	1, 2 Samuel	Hab.	Habacuc
1, 2 Cron.	1, 2 Cronici	Țef.	Țefania
Neem.	Neemia	Hagai.	Hagai
Ps.	Psalmi	Zah.	Zaharia
Prov.	Proverbe	Mal.	Maleahi
Ecl.	Eclesiast		

Noul Testament

Mt.	Evanghelia după Matei	Col.	Epistola către coloseni
Mc.	Evanghelia după Marcu	1, 2 Tes.	1, 2 Epistola către tesaloniceni
Luca	Evanghelia după Luca	1, 2 Tim.	1, 2 Epistola către Timotei
Ioan	Evanghelia după Ioan	Flm.	Epistola către Filimon
Fapte	Faptele apostolilor	Evr.	Epistola către evrei
Rom.	Epistola către romani	Iac.	Epistola lui Iacov
1, 2 Cor.	1, 2 Epistola către corinteni	1, 2 Pet.	1, 2 Epistola lui Petru
Gal.	Epistola către galateni	1, 2, 3 Ioan	1, 2, 3 Epistola lui Ioan
Ef.	Epistola către efeseni	Iuda	Epistola lui Iuda
Flp.	Epistola către filipeni	Apoc.	Apocalipsa

Isaia

BÁLINT KÁROLY ZABÁN

Istoria interpretării

Isaia în Haggada

Cu mult timp în urmă, persoana lui Isaia și cartea cu același nume s-au bucurat de o mare popularitate în iudaism. Deși în vremurile moderne textul cărții a constituit principalul obiect al cercetării și evaluării, în Antichitate persoana autorului a suscitat la fel de mult interes. Este deci lesne de înțeles motivul pentru care tradiția din sânul iudaismului a fost interesată de diversele relatări și detalii care completează și explică informațiile biblice privitoare la profetul Isaia. Aici sunt rezumate informațiile selectate de Halevy (2007, 73).

După midrașul târziu *Pirquei de-R. Eliezer*¹, tatăl lui Isaia ar fi fost și el profet: „când se menționează numele tatălui unui profet, înseamnă că și tatăl acestuia a fost profet” (*Pirquei de-R. Eliezer* 118; Lev. R. 6, 6). Isaia provenea din Ierusalim deoarece „atunci când nu se precizează localitatea de origine a unui profet, înseamnă că el provenea din Ierusalim” (Lam. R., poemul 24). Amoș și Amația, regele lui Iuda, ar fi fost frați: „întrucât Isaia a fost nepotul regelui, el obișnuia să îl sancționeze pe Israel” (*Pesikta de-Rab Kahana* 117). Profetul Isaia a anunțat judecata lui Dumnezeu încă de la începutul slujirii sale. Imediat după chemarea sa (Is. 6:8), Dumnezeu i-ar fi spus: „Isaia, copiii Mei sunt încăpățânați și răzvrățiți! Ești gata să fii bătut și batjocorit de ei?” (*Pesikta de-Rab Kahana* 125). Mistuit de cele auzite, el ar fi spus: „Eu sunt un om cu buze necurate și locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate” (Is. 6:5). Atunci Domnul i-ar fi răspuns: „Ți se permite să spui: «Sunt un om cu buze necurate», din moment ce ești responsabil de viața ta, dar ești tu responsabil și de copiii Mei de îi consideri un popor cu buze necurate?”. S-ar părea că Isaia a fost muștrat de îndată, textul din Isaia 6:6–7 fiind interpretat ca o pedeapsă aplicată gurii sale pentru că a păcătuit (*Pesikta Rabbati* 33, 150): „Nu defăima un slujitor la stăpânul său” (Prov. 30:10).

Cu ocazia asedierii Ierusalimului de către Sennacherib, Șebna și tovarășii săi au intenționat să accepte propunerea de pace, dar „Regele Ezechia, care se temea ca nu cumva Cel Sfânt, binecuvântat fie-I Numele, să fie de partea majorității, a fost informat de Isaia: «Există o conspirație a unor oameni răi, iar conspirația oamenilor răi trebuie ignorată» (Sanh. 26 a; cf. Is. 8:12)”. Când regele Ezechia s-a îmbolnăvit și Isaia a profetizat că va muri (2 Regi 20:1) pentru că nu a ascultat de porunca de a aduce pe lume copii, el a îndrăznit să se apere

¹ *Pirquei de-R. Eliezer* ([Eng.] 1916; ed. a 2-a, 1965).

explicând că i s-ar fi prezis că urma să dea naștere unui fiu imoral. Drept urmare, Isaia i-ar fi sugerat să se căsătorească cu fiica sa, în speranța nașterii unui fiu vrednic. Chiar și așa, el a dat naștere unui fiu imoral (T. ier., Sanh. 10, 2, 28 b-c). Cu privire la fiul său imoral, Manase, este scris că „a umplut Ierusalimul [cu sânge] de la un capăt la celălalt” (2 Regi 21:16).

Halevy mai constată că, deși Scripturile nu dau detalii despre victimele regelui Manase și logica din spatele vărsării de sânge întreprinse de el, Josephus relatează următoarele (*Antichități* 10, 38): „Manase i-a ucis pe toți oamenii drepti dintre evrei, nu i-a scutit nici pe profeți, zilnic dând pe cineva la moarte”. Cu toate acestea, câțiva haggadiști au apreciat că regele Manase se făcea vinovat de homicid doar față de profetul Isaia (T. ier., Sanh. 10, 2, 28c). După *Haggada*, regele Manase l-ar fi denunțat pe Isaia ca fals profet. Realizând că, indiferent ce ar fi spus în apărarea sa, nu ar fi fost acceptat, Isaia a rămas tăcut, atât pentru a-i disculpa pe regele Manase și pe poporul său de vina de a fi ucis cu premeditare un profet, dar și pentru a preveni fierberea sângelui său așa cum s-a întâmplat cu profetul Zaharia. Reticența profetului a fost interpretată ca recunoașterea vinovăției și a fost condamnat la moarte. Cu toate acestea, când s-a apropiat ceasul execuției sale, a rostit *Numele inefabil*, și a fost înghițit de un cedru. Copacul a fost tăiat cu ferestrăul, dar acesta nu a avut niciun efect asupra trupului lui Isaia, care a devenit ca un stâlp de marmură. Doar gura lui a fost supusă nimicirii, din cauza afirmațiilor sale: „«Locuiesc în mijlocul unui popor cu buze necurate.” Drept urmare, când ferestrăul a ajuns la gura lui, el a murit»” (Yev. 49 b).

Perioada patristică

În creștinismul timpuriu, cartea Isaia a fost considerată a cincea evanghelie (Lim 2012, 384). Episcopul Ambrozio, venerabilul orator și maestrul spiritual al lui Augustin, îi recomanda lui Augustin, care căuta adevărul, pe atunci fiind profesor de retorică la curtea imperială de la Milano, să citească Isaia (*Confesiuni* IX, 5, 13). Totuși, Augustin a renunțat să o citească, pe motiv că nu a reușit să înțeleagă primele capitole.

Părinții Bisericii privesc în general Isaia aproape pe picior de egalitate cu cei patru evangheliști când anunță vestea bună despre Isus. *Par excellence*, Ieronim nutrea convingerea că Isaia încapsula toate misterele sacre despre Isus. El a mers până acolo încât a declarat: „Afirm că Isaia nu este doar un profet, ci și un evanghelist și un apostol. Isaia a vorbit atât despre sine, cât și despre ceilalți evangheliști în acest fel” (Lim 2012, 384). Pasajele din Isaia prefigurau evenimentele din viața lui Isus într-o manieră în care Isidor de Sevilla, un scriitor al Evului Mediu timpuriu, a decis să relateze întreaga narațiune a Evangheliei prin cuvintele lui Isaia.

Cartea Isaia este cartea cel mai frecvent citată din VT în literatura patristică. Primii Părinți ai Bisericii, precum Iustin Martirul sau Clement Romanul, considerau VT drept Sfintele Scripturi ale Bisericii creștine. Din moment ce acești Părinți timpurii ai Bisericii sunt în apropierea autorilor NT, se înțelege motivul pentru care Clement Romanul, atunci când folosește adesea expresiile *Scriptură* sau *este scris*, citează mai frecvent texte din VT, decât cuvintele lui Isus. Părinții Bisericii au perceput aceste cărți nu doar ca pe niște documente din trecut, ci mai degrabă ca mărturii dinamice continuate cu evenimente contemporane detaliate. Faptul că autorii NT au citat Isaia atât de frecvent, i-a influențat și pe Părinții Bisericii. De aceea, Isaia a devenit cel mai apreciat și citat profet. La început, Isaia,

ca a cincea evanghelie, le-a precedat pe celelalte patru. Totuși, pe măsură ce evangheliile, epistolele pauline și alte scrieri apostolice au devenit parte a canonului creștin, cartea Isaia, alături de alte cărți ale VT, a ajuns să fie considerată Scriptură nu doar de către evrei, ci și de către creștini. Drept urmare, unitatea Bibliei a devenit un articol de credință, iar exegeza și hermeneutica patristică oglindesc acest nou angajament doctrinal. Interpretarea patristică a Scripturilor a fost determinată, în general, de două principii. Primul dintre ele este acela că Biblia este o singură carte integrată și astfel pasajele biblice au ajuns să fie interpretate unele în lumina celorlalte. NT și revelația deplină a lui Dumnezeu prin Isus Cristos funcționau ca lentila prin care era interpretat VT. Al doilea principiu este acela că textele VT încorporau două niveluri de semnificație, cel literal sau istoric și cel spiritual, mai adânc (Lim 2012, 384).

Părinții Bisericii considerau că sensul literal al Scripturii este la fel de mult parte a Scripturilor în aceeași măsură cu sensul spiritual. Cu toate acestea, pe măsură ce Părinții Bisericii se angajau tot mai mult în polemici cu diverse perspective evreiești, sensul literal al Scripturilor era corelat cu convingerile evreilor. Spre deosebire de acesta, sensul spiritual evidenția credința creștină (Lim 2012, 384). Una dintre cele mai importante ținte ale primilor creștini a fost aceea de a dovedi și afirma că ei erau succesorii VT. În acest proces, a sublinia relevanța și preeminența sensului spiritual al Scripturilor a devenit preocuparea de căpătâi în exegeza și hermeneutica patristică. Faptul că Isaia a fost atât de importantă pentru primii creștini poate fi explicat prin faptul că această carte s-a bucurat de o reputație aparte în iudaismul antic. De aceea, interpretarea lui Isaia a ocupat un loc important în discuțiile dintre primii creștini și iudeii contemporani lor. Iustin Martirul, în renumita sa lucrare *Dialog cu iudeul Trifon*, citează mai multe pasaje din Isaia decât din orice alt text biblic, inclusiv Psalmii și evangheliile. El înțelege sentințele pronunțate împotriva Israelului antic drept muștrări adresate evreilor din zilele sale pentru respingerea lui Cristos. Drept urmare, Lim explică faptul că ceea ce diferențiază exegeza creștină de cea evreiască nu este o anumită metodă hermeneutică, ci un eveniment hermeneutic (Lim 2012, 385). Deși comentariul lui Lim este util, afirmând că acest eveniment hermeneutic evocă distincția dintre abordările relevante ale Scripturilor VT, este dificil a nega faptul că investigarea sensului spiritual, mai adânc, al textelor ar trebui considerată o metodă hermeneutică deviantă.

În timp ce primii creștini au considerat că Isaia s-a împlinit în viața lui Isus și în slujirea Bisericii, aderenții iudaismului au înțeles această carte profetică drept o aluzie la restabilirea regatului evreiesc în Țara Sfântă. Cu alte cuvinte, interpretarea capitolului 23 din Isaia susține această variație între metodele hermeneutice folosite. Van der Kooij constată că exegeza patristică a apreciat că profeția din textul acesta s-ar fi împlinit în două perioade istorice: prima în sec. VI î.H. (Is. 23:1–14), iar a doua, în epoca Bisericii (Is. 23:18). Cu toate acestea, versiunea LXX a lui Isaia explică faptul că 23:1–14 s-a împlinit în vremea traducătorului, iar 23:15–18 urma să se împlinească.

Părinții Bisericii, cu excepția lui Ieronim, au fost familiarizați cu Isaia în limba greacă. În vremea în care Ieronim a încercat să recupereze textul ebraic, Biserica citea deja Biblia în greacă de patru sute de ani. Asta înseamnă că Biserica pierduse cunoașterea limbii ebraice, textul ebraic al cărții Isaia sau oricare dintre tradițiile exegetice majore care se bazau pe textul ebraic. Atât Origen, cât și Ieronim erau conștienți de faptul că textul ebraic

al lui Isaia 7:14 folosea termenul *'almā^h*, care înseamnă femeie tânără, în timp ce LXX îl redă prin *parthenos*, care înseamnă *fecioară*. În consecință, Origen a declarat astfel: „Dacă un evreu ar explica de o manieră ingenioasă că nu ar scrie: «Iată, fecioara», ci «Iată, femeia tânără», ar trebui să-i răspundem că termenul *'almā^h* apare și, cum și ei recunosc, în Deuteronom cu referire la o fecioară” (Cels. 132, 168–172) (Lim 2012, 385).

După cum se spune, Origen s-a bazat pe informații din auzite când a afirmat că, în Deut. 22:23–26, se folosește termenul *'almā^h*. În mod interesant, Ieronim nu a adoptat referința eronată a lui Origen, ci a făcut aluzie la Gen. 24:23, acolo unde termenul *'almā^h* se referă la Rebeca. Ieronim explică în mod competent termenul în discuție și confirmă faptul că textul vorbește despre o *fecioară*. Spre deosebire de Ieronim, Chiril, deși cunoștea lucrările lui Ieronim, a trecut într-un totul cu vederea modul în care Ieronim a tratat textul ebraic și presupune faptul că textul grecesc este normativ. Mai mult, Teodoret ignoră revizuirile versiunii grecești a VT realizate de Aquila, Theodotion și Symmachus, preferând varianta septuagintală a lui Isaia, întrucât revizuirile redau termenul *'almā^h* ca *femeie tânără*, și nu ca *fecioară*. Este notabil faptul că Isaia din LXX a fost tradusă înainte de întruparea lui Cristos și este mai precisă decât revizuirile lui Aquila, Theodotion și Symmachus. Autorii acestor revizuiuri au posedat atât mijloacele (au trăit și au lucrat în perioada de după Isus), cât și motivația pentru a altera traducerea (nu erau creștini) (Lim 2012, 385).

Cu privire la forma comentariului practică de Părinții Bisericii asupra textelor biblice, Lim face referire la lucrarea lui J.D. Cassel, care confirmă faptul că Părinții se foloseau în exegeza textelor biblice de metodele dobândite în educația lor clasicistă. Sistemul de educație greco-romană își propunea să formeze abilități de lectură în greacă și latină, elemente fundamentale de gramatică pentru înțelegerea textelor și implicațiilor lor etice, dar și tehnici de critică textuală pentru lectura textelor deteriorate. Cassel consideră că abilitățile dobândite în privința analizei gramaticale a textelor i-a prejudiciat cel mai mult pe autorii patristici. Motivul pentru această situație a constat în faptul că manualele folosite în educația lor au păstrat forma comentariilor, avansând prin text cuvânt cu cuvânt și rând cu rând. Origen a avut și el parte de o educație clasicistă consistentă, fapt ce îl poate situa printre primii creștini care au folosit aceste principii în studiul Scripturilor. Analiza Scripturilor după formatul clasic al comentariului, așa cum este schițat în lucrările lui Origen, a fost preluată apoi de alți exegeți. Drept urmare, aceasta a devenit una dintre formele predilecte ale cercetării creștine, fapt dovedit de comentariile la Isaia ale lui Ioan Hrisostom, Eusebiu al Cezareei, Ieronim, Chiril al Alexandriei, Teodoret al Cirului. De exemplu, în comentariul său, Chiril explică tropii, caracteristicile istorice ale textului, etimologii și analogii. Mai mult, el demonstrează convingeri specifice unui clasicist specialist în gramatică, afirmând că interpretarea corectă a textelor necesită înțelegerea referințelor la istorie, geografie, agricultură, filosofie și știință. Totuși, așa cum a observat C. Kanengiesser, educația Părinților Bisericii nu i-a pregătit suficient de bine să își asume examinarea textelor prin exegeză literală. Drept urmare, scrierile lor cuprind exemple de explicații etimologice înflorite, explicații numerologice himerice și inadvertențe de ordin geografic și istoric.

Este evident că, pentru Părinții Bisericii, persoana lui Isus Cristos realiza unitatea Scripturii și funcționa drept cheia de interpretare pentru textele sacre. Ioan 12:41 afirma: „Isaia a spus aceste lucruri când a văzut slava Lui și a vorbit despre El”. În baza acestei

afirmații, Chiril interpretează Isaia 6:1–13 ca o precizare a întrupării și slujirii lui Cristos și a distrugerii Templului din Ierusalim din anul 70 d.H. În plus, el interpreta repetarea întreită a termenului *sfânt* ca arhetip al teologiei trinitariene niceene, iar curățirea prin cărbuni a buzelor lui Isaia ca un simbol al lui Cristos și al teologiei ispășirii. După cum se știe, Isaia 53 a fost întotdeauna înțeles ca o precizare precisă a suferinței lui Isus Cristos. Părinții Bisericii au interpretat chiar și marșul din Edom de o manieră asemănătoare. Astfel, războinicul sângeros și răzpunător din Isaia 63 este înțeles ca o aluzie la *Christus victor* cel înălțat. Isaia a oferit și susținerea necesară pentru a interpreta *pax romana* drept triumful creștinismului asupra iudaismului. Deși TM păstrează aceeași prepoziție ‘*al* în Isaia 1:1 și 2:1, LXX debutează viziunea din 1:1 drept *împotriva* (*kata*) lui Iuda și a Ierusalimului, iar cea din 2:1 drept *privitoare* (*peri*) la Iuda și Ierusalim. Chiril este de opinie că Isaia 1 se referă în exclusivitate la Ierusalimul și Iuda cele istorice, în timp ce Isaia 2:1–4 privește doar Biserica. Chiril și Eusebiu au lămurit acest text ca unul împlinit prin constanța politică administrată Bisericii prin cucerirea romană (Lim 2012, 386).

Perioada medievală și Reforma Protestantă

Lim rezumă contribuțiile din această perioadă astfel: „Însușirea creativă a canonului combinat al VT și al NT de către interpreții creștini a reprezentat evenimentul cel mai important din istoria creștinismului primelor cinci secole” (Lim 2012, 386). Comentatorii medievali ai Scripturii continuă să folosească și să prelucreze modalități de interpretare din perioada patristică. Odată cu apariția Renașterii și a Reformei Protestante, aceste modele hermeneutice, deși nu au fost în întregime respinse, au fost cercetate cu atenție. Drept urmare, s-au propus noi instrumente de interpretare (Lim 2012, 386). Jean Calvin joacă un rol important în istoria interpretării, întrucât el integrează în lucrările sale perspective exegetice patristice, medievale, renescentiste și reformate (Lim 2012, 386).

Exegeza medievală nu ar trebui considerată uniformă pentru simplul fapt că s-a servit de lucrările Părinților Bisericii, care, de altfel, au folosit ei înșiși metode hermeneutice diferite. În mod cu totul interesant, Calvin a preferat, din tradiția medievală, interpretarea literală specifică lui Toma din Aquino și lui Nicolae de Lyra. În accepțiunea Aquinatului, sensul literal trebuia determinat prin obiectivele autorului divin, dar și prin obiectivele și caracteristicile stilistice ale autorului uman. Lyra a conceput ideea sensului literal dublu, ceea ce a însemnat că, pentru prima oară în literatură, maniera în care NT citea un pasaj din VT a fost considerată drept *literală*. Lim afirmă că Jean Calvin a preluat tradiția interpretativă care nu vedea în opoziție tradiția teologică cu cea istorică. Calvin era conștient de faptul că Scripturile au fost compuse de scriitori umani și, prin urmare, s-a folosit de metode umane pentru a degaja sensul literal al textului, respingând în același timp teoria dictării pentru inspirația Scripturilor (Lim 2012, 386). „Deși el vorbea despre dictarea Scripturilor de Duhul Sfânt, Calvin respingea teoria dictării în ce privește inspirarea lor și recunoștea munca de compunere și editare a cărților biblice” (Lim 2012, 386).²

² Pentru a fi mai exacti, deși Lim este convins că Jean Calvin respingea teoria dictării în materie de inspirație, lucrurile nu stau tocmai așa. Nu se poate găsi în lucrările lui Calvin o afirmație care să demonstreze acest lucru. Realitatea este ceva mai nuanțată.